

Paul STEGARU

TUDOR JARDA ȘI BRAȘOVUL

Compozitorul clujean Tudor Jarde, după o lungă și fructuoasă viață (n. 11 februarie 1922 - m. 14 august 2007), dar mai ales după o strălucită și prodigioasă carieră ca muzician de excepție, a lăsat în urmă, pentru posteritate: numeroase și frumoase lucrări, diversificate ca gen și formă; ele reprezintă și sunt rezultatul muncii asidue a peste șase decenii.

În cele ce urmează ne vom referi la o bună parte din creațiile compozitorului, pentru ca cititorul să aibă o imagine completă asupra lor și a autorului, iar mai apoi, detaliat, legătura lui Tudor Jarde cu Brașovul, cu Teatrul Muzical – actualmente Operă –, căci despre aceasta este vorba.

De la început trebuie să menționăm că lucrările compozitorului au fost așternute pe portativ cu multă știință de carte în domeniu, autorul având deci o solidă bază profesională, dobândită cu un real și autentic talent de la profesorii lui, pe drumul foarte spinos al tânărului muzician în devenire, în perioada în care a urmat studiile muzicale la Conservatoarele din Cluj și Timișoara (1941-1945; 1945-1948); dintre aceștia amintim: Traian Vulpescu (teorie-solfegiu), Mihail Andreescu Skeletti (armonie, contrapunct compoziție), George Simonis (istoria muzicii), Dumitru Cărbunescu (trompetă), Augustin Bena și Lucian Surlașiu (ansamblu coral și dirijat), Anton Ronai (dirijat orchestră).

Totodată, a urmărit și cursurile de filosofie de la Universitatea din Cluj, avându-i ca profesori pe Lucian Blaga, D. D. Roșca și Liviu Rusu.

A activat ca: trompetist în Orchestra Operei Române din Cluj (1945-1948), profesor de armonie la Conservatorul din Cluj (1949-1984), secretar al Filialei Uniunii Compozitorilor din Cluj (1954-1957), profesor și șef de catedră la Institutul Pedagogic din Târgu Mureș (1967-1972), director al Operei Române din Cluj (1975-1981). A întreprins și alcătuit multe și importante culegeri de folclor în comuna Leșul Ilvei, județul Năsăud (1952), apoi în bazinul Someșul-Mare (1955), în Țara Oașului, Maramureș, Bihor, notând și prelucrând cântece populare în scrierile sale, conducând și instruind formații corale țărănești și ansambluri de trișcari. A scris și publicat articole, studii, eseuri în revistele „Muzica”, „Contemporanul”, „Utunk” (Cluj) etc.

Pentru merite deosebite și contribuția muzicianului la cultura națională și în special la cea muzicală, a fost distins cu titlul Ordinul Muncii cls. III (1959), cu titlul de Artist Emerit (1964), cu Ordinul Meritul Cultural cls. IV (1959) și premiul Uniunii Compozitorilor (1964).

În cele ce urmează vom reaminti unele din cele mai semnificative creații ale prodigiosului compozitor:

– **în domeniul simfonic:** 3 simfonii, un concert pentru flaut și orchestră – prezentat publicului în anul 1963, după mai bine de un deceniu de la prima audiție, de către Orchestra Filarmonicii clujene, având ca solist pe distinsul profesor și muzician Dumitru Pop;

– **în domeniul muzicii de cameră:** *Trio pentru oboi, violoncel și pian; Trei piese mici pentru pian; Suită pentru pian;*

– **în domeniul muzicii vocale:** *Cântece pe versurile lui Mihai Eminescu, St. O. Iosif, Maria Banuș, Dumitru Micu și alții.*

În colaborare cu Celestin Cherebețiu și Erwin Junger, în anul 1963, a apărut la Editura Didactică din București un *Curs de armonie*, extrem de util și necesar studenților.

Valorificând melosul țărănesc într-un mod cum nimeni altul nu a făcut – având un stil aparte și inconfundabil – și fiind un excelent cunoscător al cântecului popular transilvănean, Tudor Jarde și-a consacrat aproape întreaga creație dramatică, corală și vocală acestuia, impunându-se prin caracterul

original al armoniilor modale, dar mai ales prin tratarea inedită a ritmicii corurilor și a colindelor născădute (Tudor Jarda s-a născut și a copilărit în acest spațiu mioritic transilvănean, al marelui poet George Coșbuc) și maramureșene.

A fost și rămâne un admirator intransigent și consecvent al tradițiilor corale clasice din secolul al XIX-lea (Dima, Musicescu Vidu, Mureșianu), dar și măștrilor clujeni contemporani (Augustin Bena, Celestin Cherebețiu); Tudor Jarda poate fi considerat pe drept cuvânt un neoclasic prin scriitura omofonă/heterononă sau contrapunctică, înveșmântată în armonii modale sau polimodale, cu și prin dese apeluri la isoane proprii cântecului țărănesc, ceea ce îi conferă muzicii sale un farmec particular, inconfundabil.

În multe din lucrările sale compozitorul apelează la instrumente de suflat ca fluierul, trișca, cavatul, obținând culori sonore surprinzătoare, îmbinate cu vocile feminine.

Valorificând mai ales balada populară și cântul bisericesc specific cântării de strună transilvănene, în baletul *Luceafărul de ziuă* și *Liturghia* în stil greco-oriental, aceste lucrări s-au bucurat de prețuiri aparte.

Ritualul folcloric, la care a apelat în *Luceafărul de ziuă*, *Priveștiștile lumii*, rămâne o altă trăsătură caracteristică a creației lui Tudor Jarda, scoțând în evidență, în lucrările sale scenice, caracterul oratorical și mai puțin conflictual, prin contraste dramatice puternice.

Din creațiile sale lirice putem aminti, în ordine cronologică: *Neamul Șoimăreștilor* (1956), operă în trei acte (șase tablouri și un prolog), libretul de Ilie Balea, după romanul lui Mihail Sadoveanu; *Cocoșelul neascultător* (1959), piesă pentru copii, libretul de Ion Lucian (muzica în colaborare cu Paul Hurmuzescu); *Pădurea vulturilor* (1960, rev. 1964), operă într-un act, libretul de Corneliu Rusu și Pompiliu Gâlmeanu; *Dreptul la viață* (1965), alegorie lirică în două acte și un prolog, libretul de Daniel Drăgan; *Irinca* (1968), balet cu cor în trei acte (8 tablouri), libretul de Isidor Rîpă și Ion Căpușianu, după o baladă maramureșeană; *Cu țurca* (1969), tablou coral–coregrafic, libret de Tudor Jarda; *Luceafărul de ziuă* (1978), balet în trei acte (variantă revizuită a baletului *Irinca*), libretul de Isidor Rîpă; *Priveștiștile lumii* (1984) balet; *Înger și demon* (1988) operă în patru acte, libretul de Nicolae Pârnu și Tudor Jarda – după poemul lui Mihai Eminescu.

Prin opera lirică *Neamul Șoimăreștilor*, numele compozitorului Tudor Jarda este legat de Brașov, respectiv, prin punerea în scenă a acesteia la Teatrul Muzical din acest oraș.

După o discuție a semnatarului acestor rânduri cu autorul, ce a avut loc la Cluj, în ianuarie 1972 (compozitorul fiindu-mi profesor de armonie la Conservator), putem spune că am contribuit substanțial la punerea în scenă a operei mai sus amintite, făcând demersuri pe lângă oficialitățile de cultură din Brașov. În același timp, conducerea artistică a Teatrului Muzical a fost încântată de ideea introducerii în repertoriu a acestei autohtone opere. Punerea ei în scenă venea după o relativă absență a premierelor, deși colectivul artistic al teatrului se găsea într-o creștere calitativă a spectacolelor prezentate.

Premiera, care a avut loc în martie 1973, a fost rodul muncii asidue de peste un an a colectivului artistic brașovean, cu o distribuție de excepție: tenorul Vasile Pop, care a încântat publicul cu timbrul fermecător și cald al vocii sale, prin interpretarea naturală a rolului lui Tudor Șoimaru, cu o vădită intuiție scenică, Eugenia Voinescu (Magda), Carmen Hanganu (Anița), Ion Ghitan (Moș Mihu) a dat personajului, printr-o interpretare adecvată, căldură și forță prin amplul său glas, foarte bine nuanțat și timbrat, Eugen Todea a conturat cu grijă caracterul hangiului Chirilă, iar rolul boierului Stroie a fost interpretat de Paul Nicolaescu, care a impresionat prin timbrul său cald de bariton, gândind personajul prin efecte dozate, dar și prin perfecta muzicalitate a sa.

Corul, pregătit minuțios și cu profesionalism de maestrul Vlad Sava, interpretând corurile *Murguleț, murgulețul meu* sau *Ridică paloșul dreptății*, a răsunat la unison ca un imn, în ultimul fragment al operei.

Scenografia i-a fost încredințată lui Valeriu Vasilescu, realizând un cadru potrivit în desfășurarea acțiunii, cu maximum de expresivitate.

Stela Fericeanu – regizoarea spectacolului – a avut meritul de a fi înțeleș și transmis intențiile compozitorului și ale libretistului.

Dar despre toate cele enunțate mai sus să-l lăsăm pe maestrul Tudor Jarda – care, la premieră, s-a aflat la pupitrul orchestrei și a condus cu competență întregul spectacol – să ne vorbească despre opera *Neamul Șoimăreștilor* pusă în scenă la Teatrul Muzical din Brașov, într-un *Interviu* pe care l-am realizat cu puțin timp înaintea premierei și pe care îl reproducem:

„În stagiunea actuală colectivul Teatrului Muzical din Brașov și-a propus să înscrie în repertoriul său câteva opere atât din literatura muzicală universală, cât și cea națională, conferind astfel conținutului o deosebită varietate. După premiera operei *Tosca* de Puccini, teatrul propune spectatorilor opera *Neamul Șoimăreștilor*, a compozitorului clujean Tudor Jarda, artist emerit, căruia i-am solicitat un interviu.

– Opera dumneavoastră *Neamul Șoimăreștilor* a intrat în patrimoniul muzicii lirice românești. Vă solicităm câteva date asupra genezei sale.

T. J.: Am scris această lucrare între anii 1953 și 1956. Subiectul ei se desfășoară potrivit unei piese dramatice cu un conflict pregnant, care se preta la o îmbinare firească cu muzica. La acest sens aș vrea să spun câteva cuvinte despre subiectul romanului istoric care m-a atras, îndemnându-mă să-l transpun în muzică. De fapt și în scrierile lui Grigore Ureche se amintește de o răscoală a răzeșilor, condusă de Ionașcu, tatăl lui Tudor Șoimaru eroul principal al dramei. În această operă se suprapun două conflicte: unul social foarte puternic – boierii acaparau pământurile cu forța de la răzeși – și al doilea, cel liric. Conflictul social impune o anumită rezolvare a conflictului liric (Tudor Șoimaru renunță la Magda și rămâne în satul său).

– Autorul romanului, Mihail Sadoveanu, a descris în cele mai mici amănunte întâmplările istorice. Cum a realizat libretistul sinteza amintită de dumneavoastră fără să știrbească din subiect?

T. J.: Ilie Balea a reușit să rezolve ideile de bază, respectând cât se poate de fidel cele scrise în roman.

– Cum este construită această operă?

T. J.: Fiecare personaj și fiecare idee literară sunt însoțite de câte un leitmotiv. Acest procedeu ușurează urmărirea dar mai ales înțelegerea de către spectator a discursului muzical. Există o temă a răzbunării cu care începe opera, un motiv al înscăunării boierului Tomșa, motivul lui Stroie, tema lui Miha, a Magdei, motivul Aniței ș.a.m.d. Deși se află în centrul acțiunii lirico-dramatice, fiind personajul principal, Tudor Șoimaru nu are un leitmotiv pentru că evoluează pe parcursul desfășurării conflictului în situații diferite.

– Atunci cum ați rezolvat muzical personajul Tudor?

T. J.: Am căutat să utilizez intonația, care mi s-a părut mai potrivită fiecărui moment al operei, în parte, urmărind evoluția acestui personaj. De asemenea, Simion Bîrnoavă și Cantemir Bei nu sunt însoțiți de un leitmotiv muzical precis, ci de o intonație care să caracterizeze gândirea lor, reflectată tot timpul în conștiința lui Tudor Șoimaru.

– Ce limbaj ați folosit în conținutul muzical al operei?

T. J.: Am utilizat intonații pe care le găsim în jocurile noastre românești, în doine și balade, în general în întreaga noastră creație populară. Am căutat ca muzica să sune acronică, dând patina epocii în care se petrece acțiunea.

– Știm că, în urmă cu mai bine de un deceniu, opera dumneavoastră a fost montată, în premieră absolută, pe scena Operei Române din Cluj. Există vreo deosebire față de actuala montare a Teatrului Muzical din Brașov?

T. J.: Față de prima punere în scenă de la Cluj, în actuala montare am renunțat la anumite lungimi muzicale care făceau să treneze acțiunea, aceasta devenind acum mai condensată atât din punct de vedere muzical, cât și al desfășurării întregii acțiuni dramatice.

– Până în ziua premierei ați fost oaspetele Teatrului Muzical. Ce impresie v-a făcut activitatea colectivului artistic brașovean, fiind aproape de el în zilele pline de efervescente repetiții?

T. J.: Am participat la repetiții împreună cu dirijorul Lucian Groșșianu – care va rămâne la conducerea tuturor spectacolelor operei mele –, care s-a identificat, într-un timp foarte scurt, cu concepția muzicală a operei – adică, bineînțeles, cu a mea. Teatrul are un colectiv inimos, soliști cu reale calități vocale și scenice, un cor omogen, foarte bine instruit de maestrul Vlad Sava și o orchestră care urmărește pe dirijor cu multă atenție. Au existat și anumite greutăți obiective, orchestra fiind incompletă în raport cu viziunea mea orchestrală, dar aceste probleme s-au rezolvat prin colaborarea unor instrumentiști de la Filarmonica „Gheorghe Dima”.

– Despre concepția regizorală a spectacolului brașovean ce ne puteți spune?

T. J.: Regia încredințată Stelei Fericeanu a încercat să respecte sugestiile mele, astfel că montarea întregului spectacol m-a satisfăcut și din punct de vedere regizoral.”

După premieră, nu știu din ce motive, au fost puține spectacole cu opera *Neamul Șoimăreștilor* a compozitorului clujean Tudor Jarda, dar este cert că debutul de stagiune la Teatrul Muzical din Brașov, în anul 1977, era promițător, pentru că, în seara ridicării cortinei, am văzut reluarea operei mai sus amintite, după câțiva ani, la care s-a muncit cât pentru o premieră, în sensul recondiționării aproape integrale a spectacolului, redându-se luminii rampei, una dintre operele distincte ale repertoriului nostru contemporan – după cum, la timpul convenit, i se dedica acestui spectacol un comentariu în termeni elogioși –.

De aceea suntem îndreptățiți că atunci, în 1977, colectivul teatrului muzical se găsea într-o continuă ascensiune artistică, după cum se exprima criticul muzical Luminița Vartolomei – cu o altă ocazie – în Contemporanul din 22 aprilie 1977, că: „*Spectacolele stimulează și descoperă plenar marile resurse nu doar vocale, ci și actoricești, de care beneficiază colectivul artistic al Teatrului muzical din Brașov*”.

Tudor Jarda und Braşov
Zusammenfassung

Der Klausenburger (Cluj-Napoca) Komponist Tudor Jarda, nach einem langen und fruchtbaren Leben, hat kürzlich 85 Jahre erreicht (geb. 11 Febr. 1922), aber vor allem nach einer ausgezeichneten Karriere als hochbegabter Musiker, ist er stolz auf das, was er den Nachkommen hinterläßt: zahlreiche und schöne Werke, die so unterschiedlich sind als Genre und Form. Sie sind das Ergebnis von einer mehr als sechs Jahrzehnten eifriger Arbeit.

In diesem Beitrag wird über das Schaffen des Komponisten berichtet, damit der Leser ein vollständiges Bild über sie und den Autor hat, und detailliert über die Verbindung Tudor Jarda's mit Kronstadt (Braşov), bzw. mit dem Musik-Theater – der heutigen Oper.

Durch die lyrische Oper „Neamul Şoimăreştilor“ (Das Geschlecht der Şoimaru), ist der Name des Komponisten Tudor Jarda mit Kronstadt verbunden und zwar durch die Aufführung der Oper im Musik-Theater.

Die Premiere, die im März 1973 stattfand, war die Frucht von über ein Jahr langer eifriger Arbeit des künstlerischen Kronstädter Teams, mit einer ausgezeichneten Besetzung.

Die Leitung des gesamten Ensembles hatte der Komponist Tudor Jarda selbst.

Einen Monat vor der Veranstaltung, machte ich ein Interview mit dem Künstler, das ich im vollen Wortlaut, in der Zeitschrift „Astra“ veröffentlichte.